

FARAGÓ JÓZSEF

A ROMÁNIAI MAGYAR FOLKLÓRKIADÁS ÚJABB ÉVEI 1978-1984

A *Népismereti Dolgozatok* 1980-as kötetében jelent meg *A mai romániai magyar folklórgyűjtés vázlat*a című összefoglalásom. Ebben többek közt az 1944 óta megjelent folklórgyűjteményeinket is felsoroltam, az áttekintést pedig, miként jeleztem, 1977. december végén zártam.

Azóta hét év telt el, a folklórkiadás tovább folyt, sőt nagyobb lendületet vett, mint bármikor a romániai magyar tudományosság történetében. Ezt a lendületet legkönnyebb volna a kiadványok számával és terjedelmével érzékeltetni, a mennyiségi növekedés mellett azonban ugyanilyen jelentős vagy talán még jelentősebb az a minőségi változás, amely egyrészt horizontálisan: a folklórkutatás látóhatárának szélesítésében, másrészt vertikálisan: a kutatási módszerek gazdagságában és változatoságában mutatkozik.

A mennyiségi és minőségi gyarapodás, természetesen, nem magától adódott. Noha a romániai egyetemeken néprajzi szak továbbra sincs, a kutatóintézeti keretek pedig nem bővültek, a néprajzosok, s ezen belül a folkloristák száma, nyilvánvalóan minden nép és az egész emberiség egyik halhatatlan szellemi teljesítménye, a folklór iránti tisztelet és vonzalom jegyében, egy országos és világméretű folklorizmus sodrában, valószínűleg meghatározódott. Egyrészt azok a fiatalok, akik pályafutásukat az 1950–60-as években kezdték, igazi derékhaddá nőttek, és ma már jelentős művek szerzőiként tiszteljük őket. Másrészt utánuk is újabb megújabb fiatalok sorakoznak, mégpedig jóval többen és egyre többen, mint a korábbi évtizedekben. Így adódik, hogy míg a második világháború után a ma már idős, akkor még fiatal néprajzosok szakmájuk széles mezején csak néhányan partizánkodtak, ma, négy évtized múltán, a legidősebbektől a legfiatalabbakig (vagy talán fordítva?) egész kis sereget alkotnak.

Az egységes szakmai felkészülést kínáló-biztosító egyetemi oktatás híján az újabb megújabb nemzedékekhez hasonlóan a tudományos felfogások és módszerek is összetorlódtak. Az egykor kikristályosodott klasszikus vagy patinás kutatási módszerek után a második világháború óta eltelt egyetlen emberöltőnyi rövid időszak alatt a funkcionalizmustól a strukturalizmuson át a szemiotikáig világszerte a modern módszerek egész sora született, tündökölt és merült többé-kevésbé feledésbe, a felnövekvő fiatalok pedig gondolkodásmódjuk, vonzalmaik és önképzési lehetőségeik szerint, némelykor talán alkalomszerűen, sőt véletlenül szegődtek zászlaik alá. Azt is fontos kimondanunk, hogy pályája során egy szakember nem váltogathatja úgy tudományos módszereit, mint a nők a divatot: amibe belenőtt, abban megmarad, illetőleg folytonosan fejlődni kell, de radikálisan aligha változik; a kivételek a szabályt erősítik. Eredmény: a kutatási módszerek sokfélesége. Ily körülmények között nemcsak éretlen, hanem zavart keltő és ártalmas minden olyan kritika, amelyik bármelyik nemzedéktől, iskolától vagy kutatótól a másik módszereit

kéri számon. Miként már máskor is megírtam, mindenféle klasszikus, modern, sőt ultramodern kutatási módszernek megvan a maga létjogosultsága és tudományos haszna, azzal az egyetlen föltétellel, hogy a külszín/felszín alatt valóban hozzáadjon valamit korábbi szempontjainkhoz, főként pedig ismereteinkhez. Tudós professzoraim neveltjeként ma is változatlanul hiszem és vallom egyik nagy tanítómesterünk, Kodály Zoltán intelmét, miként azt 1953-ban, A Magyar Népzene Tára világra szóló sorozatának élén leszögezte. „A legragyogóbb elmélet kártyavárként omlik össze egyetlen új adat súlya alatt. Elméletek elavulnak, hibátlanul közölt anyag soha.”

E kis előljáró beszéd után vegyük sorra műfajonként az utóbbi hét év önálló folklórkiadványait, mellőzve a gyermekek, az ifjúság vagy a nagyközönség kezébe szánt, didaktikai célú vagy népszerűsítő jellegű kiadványokat.

1. Ezúttal is a prózával kezdve, Nagy Olga tovább gyarapította az egész romániai magyar népmese kutatásban páratlanul gazdag és színes sorozatát: korábbi nyolc (!) gyűjteménye és tanulmánykötete mellé ismét két gyűjteményt és egy tanulmánykötetet helyezett. *A táltos törvénye* (1978) című tanulmánykötetének témáját alcíme jelzi: Népmese és esztétikum. Két mesegyűjteménye közül a *Szépmezőszárnya* (1978) három kiváló marosszentkirályi mesemondó 21 meséjét, az *Újabb paraszt dekameron* (1983) pedig 137 tréfás történetet tartalmaz, alcíme szerint A szerelemről és a házasságról.

Vöő Gabriella szintén hű maradt korábbi témájához: *Tréfás népi elbeszélések* (1981) című doktori értekezésében a 200 lapot megközelítő elméleti rész után 132 tréfás mese és tréfa sorakozik – a kötet tehát gyűjteményként is számottevő.

Ráduly János Kibéd népballadaköltészetének lehető kimerítése után a helység mesekincsének feltárásához fogott. Új munkaterületének eddigi eseménye két gyűjtemény: *A vízitündér leánya* (1978) és *Tündérszép mosolygó Ilona* (1980), az előbbi 52, az utóbbi 46, azaz együttesen 98 mesével.

Folkloristáink sorában merőben új név a Fábián Imrée: *Világszép asszony* (1984) című gyűjteménye a Bihar megyei Kiskerekiben élő Koczás Sándor 31 meséjével, valamint mesemondásának bemutatásával a személyi folklórmonográfiák sorát gyarapítja.

Duka János gazdag életpályája során feljegyzett tréfakincséből Vöő Gabriella válogatott ki több mint 300-at egy kötet számára: *Kilenc kéve hány kalangya? Anekdóták a székelyekről* (1983) címmel.

Noha Szász István korántsem folklorisztikai célokat követett, a népi tréfák, valamint a nemzetközi vándoranekdóták helyi változatai miatt két kötetét a népi tréfakutatás sem hagyhatja figyelmen kívül: *Nyúl a telefonpóznán* (1971) és *Bika a toronytetőn* (1983), az előbbi 124, az utóbbi 68, együttesen 192 tréfás történettel.

A balladagyűjtés és kutatás termése ezúttal is méltó módon vetekedett a prózai gyűjtés eredményeivel.

Ráduly János – korábbi első kötete, a mintegy horizontális áttekintést nyújtó *Kibédi népballadák* (1975) után – mélyfúrásként a legkiválóbb helyi balladaénekes, Majlát Józsefné Ötvös Sára repertoárját mérte

fel *Elindultam hosszú útra* (1979) címmel. Tartalma 60 ballada 23 dallammal; az utóbbiakat hangszalagról lejegyezte és sajtó alá rendezte Kuszotné Szabó Piroska.

Ugyanebben az évben jelent meg Nagyváradon az *Antologie de cultură populară bihoreană* (A bihari népi kultúra antológiája) sorozatának 1. köteteként a *Balade* című gyűjtemény. Címlapja nem árulja el, hogy második fele 31 magyar népballadát, valamint további 400 balladaváltozat címét és leltári adatait tartalmazza: mutatónyt az 1972. évi bihari balladagyűjtési pályázat anyagából, Fábián Imre gondozásában.

Balladagyűjtésünk számára a biharihoz hasonlóan új területet tárt fel munkatársaival Bura László *Szatmári népballadák* (1978) című kötete. Anyaga 141 ballada, folytatólag 366 ballada adataival. Az 54 dallamot magnószalagról kiadásra előkészítette Albert György és Orosz Márta.

A romániai magyar folklórkutatók egyik legfiatalabbika, az egyetem padjait csak nemrég elhagyó Pozsony Ferenc az utóbbi évtizedekben talán legjobban feltárt balladaterületünkön, Háromszék északi felén valószínűleg megsokszorozta az ott eddig ismert klasszikus balladatípusok és változatok számát. *Álomvíz martján*. Feketeügy vidéki magyar népballadák (1984) című gyűjteményében 144 ballada vonul fel 70 dallammal, az utóbbiakat lejegyezte és a zenei részt gondozta Török Csorja Viola.

A balladagyűjtemények felsorolását két tanulmánykötettel zárjuk. Szöcs István *Selyemsárhajó* (1980) című „művelődéstörténeti tanulmányvázlata” Júlia szép leány balladájából kiindulva több magyar balladamotívumot kereszténység előtti, kétezer évesnél régebbi mediterrán vallási kultuszokkal hozott kapcsolatba. Más részről Demény István Pál *Kerekes Izsák balladája* (1980) című „összehasonlító-tipológiai tanulmányában” sorozatnyi párhuzammal és érveléssel erősítette meg a vizsgált balladatéma honfoglalás előtti, keleti eredetét és rokonságát.

Az utóbbi évek egyik nagy eredménye a gyűjtés és kutatás kiszélesítése a gyermekfolklór felé, mégpedig rövid egymás után két olyan munkával, amely méltán váltotta ki mind a szaktudomány, mind a nagyközönség elismerését.

Gazda Klára *Gyermekvilág Esztelneken* (1980) című műve a romániai magyar néprajztudomány kezdeteitől máig első ízben bizonyult méltónak igényes alcímére: Néprajzi monográfia. A szerző másfélszáz lapot meghaladó tanulmányában a születést messze megelőző családtervezéstől a „bajuszos legények, kontyos nagyleányok” életkoráig kíséri egy háromszéki falu gyermekeinek múltbeli és mai, munkás és játékos mindennapjait, s ezt követi a repertoár: 803 gyermekjáték. A Jagamas János gondozta közel 100 dallam, valamint a fényképek, rajzok és térformák százai egyaránt növelik a mű tudományos és művészi értékét.

Faragó József–Fábián Imre *Bihari gyermekmondókák* (1982) című gyűjteménye 5765 sorszám alatt 70 bihari helységből, XVII fő és számos alfejezetben 7375 mondókát rendszerez. A kötet a műfaj gyermekien kis méretei miatt nem, de a mondókák száma szerint az eddig nyomtatásban közölt leggazdagabb verses magyar népköltési gyűjtemény. Ez a „rekord” nem véletlenül született: 1976-ban a nagyváradai Fáklyában hirdetett, Fábián Imrétől irányított gyűjtőpályázat és -mozgalom eredményeként a

kötet forrásjegyzéke több mint 400 gyűjtő, valamint – 2 évesektől matuzsálemekig – szinte 600 adatközlő nevét összesíti.

Folklórelemekkel átszőtt jellege miatt itt említjük Szávai Géza könyvét: *Lánc, lánc, Eszterlánc. Vázlatok a gyermek világából* (1983). A szerző Eszter nevű kisleányának szellemi fejlődését figyeli hétéves koráig, a nyelv születésétől a mesehallgatás-mesealkotásig.

Az eddig említett gyűjtemények százakra menő dallamai folklorisztikánk másik jelentős és erős ága, a népzene kutatás felé irányítják figyelmünket.

Ezen a téren legnagyobb nyereségünk Almási István *Szilágysági magyar népzene* (1979) című, román akadémiai díjas műve, a romániai magyar folklórkutatásban egy néprajzi táj első átfogó tudományos népzene-gyűjteménye. Közlésre kiválasztott 255 dallama a gyermekjátékoktól és siratóktól a strofikus szerkezetű, alkalomhoz kötött vagy nem kötött dalokon és balladákön át a hangszeres zenéig a népzene mindenik fontos műfaját felöleli, folytatólag pedig a szerző 331 szilágysági népzenei alkotás kezdő szövegsorát, szolmizációs betűkkel első dallamsorát, valamint leltári adatait sorolja fel.

Jagamas János falumonográfiája a Maros megyei *Magyaró énekes népzeneje* (1984) címmel 238 dallamot közöl, szintén változatos műfaji megoszlásban: gyermekdalok, siratók, népdalok, régi táncdallamok, régi műzene népi változatai és alkalomhoz kötött dalok. Folytatólag itt is még 119 magyarói dallam kezdő szövegsora és szolmizációs dallamsora következik. E gyűjteménnyel egyidőben hagyta el a sajtót Jagamas egészében etnomuzikológiai tanulmánykötete is: *A népzene mikrokozmoszában* (1984).

E nagyobb lélegzetű művek mellett több kisebb terjedelmű gyűjtemény árnyalja és gazdagítja népzene kutatásunk képét.

A *Folclor muzical din zona Huedin – Huedin* [Bánffyhunrad] környéki népzene (1978) című román–magyar kétnyelvű gyűjtemény második része, 481-es sorszámától kezdve, Szenik Ilona kalotaszegi gyűjtését közli: 120 alkotást, ezúttal is a népzene valamennyi műfajából.

Apáczai Bölöni Sándor–Gulácsi Zoltán gyűjteménye: *Búza, búza, de szép tábla búza* (1979) 49 Arad környéki népdalt és balladát tett hozzáférhetővé.

Bura László–Fejér Kálmán–Petkes József *Szatmár vidéki néphagyományok* (1979) című gyűjteményében 57 zenei alkotás is sorakozik, szintén vegyesen népdal és népballada.

Népzeneink múltját élesztgetve, *Éneken hallottam...* (1981) címmel Boros Zoltán állított össze a régi, XVI–XIX. századi magyar világi énekek három nagy csoportjából (történelmi énekek; virágénekek és népdalok; diákdalok) egy kötetre valót 79 énekkel.

Népzene kutatásunk múltjához és történetéhez, számos folklorisztikai vonatkozása miatt, László Ferenc két tanulmánykötetét idézzük: *Bartók Béla. Tanulmányok és tanúságok* (1980), valamint *A százegyedik év. Bartókról, Enescuról, Kodályról* (1984).

Külön besorolást érdemel Seres András *Barcasági magyar népköltészet és népszokások* (1984) című kötete. E kissé bőbeszédű és mégis lecsúszó cím helyett egyszerűen „Barcasági magyar folklór”-nak kellett

volna titulálni, ugyanis egyike azoknak a nagyon ritka gyűjteményeinknek – vagy talán az első és az egyedüli a maga nemében –, amely több-kevesebb gazdagsággal-bőszéggel a folklórnak mind az öt klasszikus területét (népköltészet, népzene, néptánc, népszokások és néphit) felöleli. Első része a prózától (mesék és mondák) a balladákon és dalokon, majd a gyermekfolklóron át az apró műfajokig (közmondások, találós kérdések) meg az írott versekig (házfeliratok, sírfeliratok, levelek stb.) a népköltészet majd mindenik műfaját áttekinti. A népszokások, hiedelmekkel átszőve, meg a híres-nevezetes hétfalusi táncot, a boricát is ide számítva, egyrészt az esztendő ünnepkörei és jeles napjai, másrészt – születéstől temetésig – az emberélet fordulói szerint vonulnak fel lapjain. A népzeneét képviselő 100-nál több dallamot hangszalagról Jagamas János, valamint a zenefolklorista pályája kezdetén álló két fiatal szakember: Könzei Árpád és Szalay Zoltán jegyezte le. A gyűjteményt ugyancsak egyik legfiatalabb folkloristánk, Keszeg Vilmos rendezte sajtó alá.

Sajnálatos, hogy az áttekintett hét év alatt egy romániai magyar néptáncgyűjtemény sem látott napvilágot.

Eddigi szemlénket a népi önéletírásokkal zárva, Tamási Gáspár *Vadon nőtt gyöngyvirágának* 1970-es, majd 1971-es két kiadása után az 1983-as kiadás kétszeresére gyarapodott, miként új alcíme is jelzi: Emlékezés két könyvben.

Az *Így teltek hónapok, évek...* (1979) című, Salamon Anikótól válogatott és gondozott gyűjteményes kötet öt népi önéletrajzot kínál az olvasóknak.

2. A romániai magyar folklorisztika egyik önként vállalt sajátos és jelentős feladatáról, a magyar–román folklórkapcsolatok kutatásának folytonosságáról és újabb eredményeiről az alábbi művek tanúskodnak: A magyar meg a román folklór kölcsönös műfordításait két jelentős vállalkozás jóvoltából most már a kezdetektől szinte napjainkig pontosan áttekinthetjük. Domokos Sámuel korábbi, az 1831–1960 közötti időszakot felölelő könyvészetének megjelent a folytatása, élén ezúttal is gazdag népköltészeti fejezettel: *A román irodalom magyar bibliográfiája 1961–1970* (1978). E kétkötetes Domokos-mű magyar–román párját Réthy Andor–Váczy Leona egyetlen nagy kötetbe foglalta, Köllő Károly bevezető tanulmányával, élén szintén a népköltészettel: *Magyar irodalom románul. Könyvészet 1830–1970* (1983).

Közelebbről és kizárólag a néprajzi, ezen felül a folklorisztikai kapcsolatok feltárását szolgálja Faragó József kezdeményezése a *Népismereti Dolgozatok* 1983-as kötetében: *Adatok a magyar–román néprajzi bibliográfiához 1946–1982*.

Folklórkiadványaink sorában mind tematikájával, mind szótári jellegével az úttörés szerepét vállalta Vöő István román–magyar, valamint magyar–román összehasonlító közmondásgyűjteménye: *Dicționar de proverbe român–maghiar* (1978), illetőleg *Dicționar de proverbe maghiar–român* (1984), mindenik több mint 2100 tétellel.

A román népballadák Faragó Józseftől válogatott-gondozott és Kiss Jenőtől fordított magyar sorozatának szintéziseként a két szerző az öt kötetből *Pe pârîu de rouă – Rétek harmatában* címmel kétnyelvű válogatást rendezett sajtó alá 1985-ös megjelenésre.

Gazdag folklórtörténeti vonatkozásai miatt a magyar–román folklórkapcsolatok kutatásának is jó szolgálatot tett Köllő Károly kötete: *Két irodalom megszgyén.* Tanulmányok a román–magyar irodalmi kapcsolatok történetéből (1984).

3. Az önállóan megjelent műveken kívül a romániai magyar folyóiratok és hírlapok, az akadémiai rangú Nyelv- és Irodalomtudományi Közleményektől a megyei napilapokig évenként százával, hét év alatt ezrelével közölték és közlik a néprajzi szaktanulmányokat, népszerűsítő cikkeket meg a néprajzi jellegű vagy érdekű beszámolókat, híradásokat – mindezeknek a számbavétele és rendszerezése azonban, óriási mennyiségük és változatosságuk, valamint különböző fajsúlyuk miatt, a néprajzi szakbibliográfiák feladata volna.

Van azonban könyvkiadásunkban egy más erős vonulat is: azok az egészen vagy részben néprajzi, közelebbről folklorisztikai tanulmánykötetek, amelyeket mennyiségük, valamint a bennük felhalmozott anyag gazdagsága és változatossága miatt ma már a legvázlatosabb összefoglalás sem mellőzhet.

A *Népismereti Dolgozatok (ND)* eddigi öt kötete (1976, 1978, 1980, 1981, 1983) első ízben biztosított folyamatos és rendszeres anyanyelvű közlési lehetőséget a romániai magyar néprajzi kutatóknak. Az öt kötet 1184 lapján 64 szerző vonul fel 99 tanulmánnyal, 637 rajzzal és 211 fényképpel, mind jobban átfogva a néprajzi kutatás egész tematikáját, így a folklórkutatást is. A sorozat ama munkatársai közt, akik a kötetekben részint vagy kizárólag folklorisztikai dolgozatokkal szerepelnek, hivatásosok és önkéntesek, a pályájuk elején álló, sőt „első tanulmányos” fiatalok, középkorúak és idősek egyaránt vannak: Antal Imre, Balázs Lajos, Barabás László, Daczó Árpád, Dánielisz Endre, Demény István Pál, Faragó József, Imreh Barna, Keszeg Vilmos, Lakatos-Bakó Melinda, Nagy Ödön, Páll-Gecse Éva, Ráduly János, Seres András és Szász Judit.

Az *ND* egyik fogyatékosága a folklór klasszikus kutatási területei közül a néptánc- meg a népzenei tanulmányok hiánya, ez utóbbiakért azonban bőven kárpótolnak azok a zenei tanulmánykötetek, amelyek nem kis mérvben zenefolklorisztikai jellegűek.

Elsőnek a *Bartók-sorozat*ot említjük. A *Bartók-könyv 1970–1971* (1971) még vegyesen publicisztikát, vallomásokot és szépirodalmat (verset) is közölt, de két kötete folytatólag már kizárólag szakjellegű volt: *Bartók-dolgozatok* (1974) és *Bartók-dolgozatok 1981* (1982), mind a három László Ferenc szerkesztésében. A túlnyomórészt hazai magyar és román, kis részben külföldi szerzők hosszú sorából szorosabban vett népzene tudományi jellegű vagy vonatkozású írással szerepelt bennük Alexits György, Almási István, Ovidiu Bîrlea, Harry Brauner, Breuer János, Viorel Cosma, Cseke Péter, Iosif Herțea, Jagamas János, Köteles Pál, Laki Péter, Titus Moisescu, Ioan R. Nicola és Szenik Ilona.

Születésének századik évfordulóján, 1981-ben a romániai magyar folyóiratok közül a *Korunk* meg az *Igaz Szó* 2-es, a *Művelődés* 3-as, a hetilapok közül *A Hét* meg a *Falvak Dolgozó Népe* 12-es, az *Utunk* pedig 13-as számát szentelte *Bartók* emlékének.

A szintén László Ferentől szerkesztett *Utunk Kodályhoz* (1984) című

zenetudományi tanulmánygyűjtemény népzene kutató munkatársai Almási István, Szenik Ilona és Pávai István.

A *Zenetudományi írások* három kötete közül (1977, 1980, 1983) az elsőt Szabó Csaba, a két utóbbit Benkő András szerkesztette. Szerzőinek sorában zenefolklorisztikai tanulmányokat közölt Almási István, Jagamas János, László Ferenc, Szabó Csaba és Szenik Ilona.

Folyóirataink évkönyvei közül a *Korunk Évkönyv* 1979-es kötete vállalta a néprajzi súlypontot, miként alcíme is tanúsítja: *Romániai magyar népismeret*, Orbán Balázs születésének 150. évfordulójára. A folklorisztika körébe vágó tanulmányainak szerzői azúttal Balogh Edgár, Faragó József, Gazda Klára, Nagy Olga és Vöö Gabriella.

A *Hét Azok a lázas hetvenes évek* című 1980-as évkönyve egyebek között a lapban lezajlott két folklorisztikai vonatkozású vita teljes anyagát tette könnyen hozzáférhetővé: *Harc a zenei anyanyelvért* és *A népi tánc – közügy*.

Az *Igaz Szó Bölcsőringató* című 1984-es évkönyvének különösen gazdag a néprajzi, ezen belül a folklorisztikai anyaga. Utóbbi vonatkozásban figyelmet érdemel, a folkloristák mellett, az írók-költők részvétele is, a tematikában pedig egyrészt a népköltészet–műköltészet viszonyának, másrészt a magyar–román folklorkapcsolatoknak szentelt gazdag fejezet. A magyar és román munkatársak mutatós névsora Tiberiu Alexandru, Almási István, Asztalos Enikő, Bajor Andor, Barabás László, Dánielisz Endre, Fábíán Imre, Faragó József, Adrian Fochi, Görbe István, Kelemen Ferenc, Keszeg Vilmos, Király László, Láng Gusztáv, Lászlóffy Aladár, Markó Béla, Nagy Olga, Pávai István, Pozsony Ferenc és Vöö Gabriella. Az évkönyv végén pedig még egy ráadás: a romániai magyar *Néprajzosok kislexikona*.

1985. január

*

Fenti összefoglalásomnak a *Korunk* egyik 1985-ös korai számában kellett volna megjelennie, a cenzor azonban azzal az indoklással dobta ki a lapból, hogy a bemutatott művek között „olyanok is vannak, amelyeknek nem örvendünk”. Folklorikatásunk történetének kisebb-nagyobb kárára (?) talán sohasem fogjuk megtudni, hogy melyek lehettek azok a kiadványaink, amelyeket ő legalább utólag szeretett volna száműzni tudományos-művelődési életünkéből.

Azóta újabb öt év telt el: folklorikatásunknak mennyiségileg és minőségileg egyaránt rohamosan és ijesztően elapadó időszak. Ennek a szomorú öt évnek a tanulságos története, porából megéledt reményeink hajnalán, szintén megérdemel majd egy kis összefoglalást.

1990. január